

ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ ԵՄ՝
ԵՊՀ պրոռեկտոր,
Ռ. Հ. ԲԱՐԵՆՈՒԴԱՐՅԱՆ

«.....» նոյեմբերի 2025թ.

Կ Ա Ր Ծ Ի Ք

Հարություն Արմենի Մաթևոսյանի «Տալիբանի գործոնն ամերիկյան արտաքին քաղաքականության մեջ»

Է.00.02. «Համաշխարհային պատմություն» մասնագիտությամբ պատմական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության վերաբերյալ

Հաստատված է ԵՊՀ Հայաստանի հարակից երկրների պատմության ամբիոնի 2025 թ. նոյեմբերի 19-ի նիստում (արձանագրություն թիվ 5): Նիստին մասնակցում էին Է. Զոհրաբյանը, Ա. Դարբինյանը, Ք. Կոստիկյանը, Հ. Ալեքսանյանը, Հ. Մխոյանը, Ք. Մելքոնյանը, Դ. Ափինյանը, Ա. Տետեյանը, Ա. Դարբինյանը, Լ. Մելիքյանը, Ա. Աբեյանը, Բ. Ղազարյանը, Ա. Ծատրյանը և Ի.Բաղդասարյանը:

Ներկայացված ատենախոսությունը նվիրված է ժամանակակից համաշխարհային պատմության և միջազգային հարաբերությունների ամենաարդիական և ցավոտ հանգույցներից մեկին: Թեմայի արդիականությունը կասկածից վեր է, հատկապես 2021թ. Աֆղանստանում տեղի ունեցած դրամատիկ իրադարձությունների լույսի ներքո, որոնք փաստացի զրոյացրին ԱՄՆ-ի և նրա դաշնակիցների 20-ամյա ռազմաքաղաքական ներդրումները:

Հ. Մաթևոսյանը նպատակ է դրել ուսումնասիրել ԱՄՆ-Տալիբան հարաբերությունների դինամիկան 1996-2021 թթ.' վերլուծելով ԱՄՆ հինգ վարչակազմերի քաղաքականությունը: Աշխատանքը կառուցված է տրամաբանական հաջորդականությամբ՝ ներածությունից, չորս հիմնական գլուխներից, եզրակացությունից և աղբյուրների ծավալուն ցանկից:

Հեղինակը ներգրավել է աղբյուրների լայն շրջանակ՝ ԱՄՆ Ազգային անվտանգության ռազմավարություններ, նախագահական ելույթներ, գաղտնագերծված դիվանագիտական հեռագրեր, ՄԱԿ-ի բանաձևեր և հայտնի արևմտյան ու հայաստանյան հեղինակների աշխատություններ:

Ատենախոսության նշանակությունն առաջին հերթին պայմանավորված է 1996-2021 թվականների երկարատև և բազմաշերտ ժամանակաշրջանի համակարգային վերլուծությամբ: Նման շրջանակի ընտրությունը հնարավորություն է տվել հեղինակին ներկայացնել ԱՄՆ արտաքին քաղաքականության էվոլյուցիան Աֆղանստանում:

Չնայած որ աշխատանքը հիմնված է նախորդ հետազոտությունների վրա, հեղինակին հաջողվել է ներկայացնել թեմայի արդիական մեկնաբանում և ձևակերպել նոր դիտարկումներ, որոնք կարող են օգտակար լինել ոլորտի մասնագետների համար: Բացի այդ, գովելի է պատմական նյութը միջազգային հարաբերությունների տեսությունների՝ ռեալիզմի, նեոպահպանողականության և լիբերալիզմի համատեքստում վերլուծելու փորձը: Այս մոտեցումը հնարավորություն է տալիս անցում կատարել փաստական իրադարձությունների պարզ շարադրանքից դեպի դրանց մեկնաբանությունը՝ գաղափարական դոկտրինների փոխազդման և բախման տեսանկյունից: Գիտական նորույթի տարր է պարունակում Թրամփի վարչակազմի օրոք ընթացող բանակցությունների վերաբերյալ ամերիկյան առաջատար մամուլի արձագանքների վերլուծությունը, ինչը ցույց է տալիս ԱՄՆ ներքին դիսկուրսը:

Ատենախոսությունը ունի տրամբանական և հստակ կառուցվածք: Այն բաղկացած է ներածությունից, չորս գլխից, որոնք իրենց հերթին բաժանվում են ենթաբաժինների, եզրակացություններից, օգտագործված աղբյուրների և գրականության ցանկից:

Ներածությունը պատկերացում է տալիս ատենախոսության գիտական հարցադրումների և մի շարք հայեցակարգային կարևոր տեսակետների մասին: Վերջինումս հիմնավորվում է թեմայի արդիականությունը, լուսաբանվում են նպատակը

և խնդիրները, գիտական նորույթը, ժամանակագրական սահմանները, մեթոդաբանական հիմքը, գիտական և կիրառական նշանակությունը, տրվում են աշխատանքի կառուցվածքը և օգտագործված աղբյուրների և գրականության համառոտ տեսությունը:

Ատենախոսության առաջին գլուխը «ԱՄՆ-Աֆղանստան հարաբերությունների պատմա-քաղաքական էվոլյուցիան և Տալիբանի ձևավորման գործընթացը 20-րդ դարի երկրորդ կեսին» ներկայացնում է երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո ԱՄՆ-Աֆղանստան հարաբերությունների դինամիկան, Աֆղանստանում քաղաքական գործընթացների փոփոխությունները, ինչպես նաև այն կառուցվածքային և գաղափարական գործոնները, որոնք նպաստեցին «Տալիբանի» առաջացմանը և Աֆղանստանում դիրքերի ամրապնդմանը:

Երկրորդ գլխում՝ «ԱՄՆ-ի քաղաքականությունը Աֆղանստանի նկատմամբ Տալիբանի և հետ-տալիբանյան շրջանում (1996-2008 թթ.)», ատենախոսը դիտարկում է 1996-2008 թթ. Աֆղանստանում ամերիկյան ռազմավարությունների և միջամտության հիմքերը, արտաքին քաղաքականության քայլերի դինամիկան, ինչպես նաև տարածաշրջանային ու միջազգային գործոնների ազդեցությունը՝ անվտանգության, քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական գործընթացների վրա:

Երրորդ գլուխը, որը վերնագրված է «Աֆղանստանը ԱՄՆ արտաքին քաղաքականության առաջնահերթությունների ու ներգրավման մեխանիզմների համատեքստում (2009-2016թթ.)», ուսումնասիրվում է Օբամայի վարչակազմի ռազմավարական ուղղություններն Աֆղանստանում, ԱՄՆ ռազմական և քաղաքական ներգրավման ձևերը, ինչպես նաև արտաքին և տարածաշրջանային գործոնների ազդեցությունը անվտանգության և քաղաքական գործընթացների վրա:

Չորրորդ գլուխը՝ «ԱՄՆ քաղաքականությունը Աֆղանստանի հարցում (2016-2021 թթ.) և Դոհայի համաձայնագիրը (2020թ.) (Դ.Թրամփի և Զ.Բայդենի վարչակարգերի քաղաքականության համեմատական վերլուծություն)», ներկայացնում է վերը նշված տարիների ԱՄՆ ռազմավարական մոտեցումները Աֆղանստանի հարցում, Դոհայի համաձայնագրի բանակցային գործընթացները և դրանց ընթացքը, ինչպես նաև Թրամփի և Բայդենի վարչակարգերի քաղաքական որոշումների ազդեցությունը՝ տարածաշրջանային անվտանգության, քաղաքական գործընթացների և ԱՄՆ արտաքին քաղաքականության շարունակականության վրա: Աշխատանքի ուժեղ

կողմերից է Դոհայի 2020 թ. համաձայնագրի (Ենթագլուխ 4.2) վերլուծությունը՝ որպես ոչ թե պարզապես զորքերի դուրսբերման պայմանագիր, այլ ԱՄՆ-ի կողմից իր 20-ամյա «պետականաշինության» նախագծի ծախսողման փաստացի ընդունում:

Եզրակացությունների բաժնում ներկայացվում է հետազոտության արդյունքում ձեռք բերված արդյունքները:

Հեղինակը ներկայացրել է հիմնավոր և համակողմանի ուսումնասիրություն, որն էապես տարբերվում է թեմային նվիրված նմանօրինակ աշխատություններից: Առաջին հերթին այն տարբերվում է իր համակողմանիությամբ, հարցերի լայն շրջանակների ընդգրկմամբ: Երկրորդ էական տարբերությունը աղբյուրների և գրականության լայն բազան :

Ատենախոսությունում հստակ պահպանված է առաջադրված խնդիրների, դրանց լուծումների և տեքստից բխող եզրակացությունների միջև գիտաչափորոշիչային կապը: Աշխատանքը կազմված է գիտական բարեխղճությամբ և գիտափմաստավորման սկզբունքների պահպանմամբ: Հեղինակը հետևել է երևույթների ուսումնասիրման պատմահամեմատական և միջառարկայական վերլուծական մեթոդներին, ինչի շնորհիվ ներկայացվող նյութը ձեռք է բերել ամբողջական, համակազմված և համակարգված տեսք:

Աշխատանքը ունի ոչ միայն գիտական, այլև քաղաքական կիրառական նշանակություն: Այն կարող է օգտակար լինել ինչպես նոր և նորագույն պատմության խնդիրներին նվիրված ուսումնասիրությունների, բուհերի դասախոսների և ուսանողների համար, այնպես էլ ՀՀ արտաքին և անվտանգային քաղաքականության տեսանկյունից:

Ատենախոսի կողմից կատարվել է ծավալուն և կարևորություն ունեցող ուսումնասիրություն, սակայն առկա են որոշ թերություններ և բացթողումներ, որոնցից հիշատակման են արժանի հետևյալները.

1.Ատենախոսության վերնագիրն է «Տալիբանի գործոնն ամերիկյան արտաքին քաղաքականության մեջ», սակայն աշխատանքի ներածությունում կամ մեթոդաբանական բաժնում հեղինակն այդպես էլ չի սահմանում և չի գործառնականացնում «գործոն» հայեցակարգը: Այն սպառնալի՞ք է, ռազմավարական մարտահրավե՞ր, բանակցային կո՞ղմ, թե՞ ԱՄՆ քաղաքականությունը ձևավորող անկախ փոփոխական: Այս պատճառով աշխատանքը որոշ դեպքերում վերածվում է Աֆղանստանում ԱՄՆ քաղաքականության

պատմության վերլուծության, այլ ոչ թե հենց «Տալիբանի գործոնի» նպատակային վերլուծության:

2. Չնայած ներածությունում հայտարարված տեսական մոտեցումներին, հեղինակը ռեալիզմ/նեոպահպանողականություն մեթոդաբանությունը հետևողականորեն չի կիրառում յուրաքանչյուր ենթազվնում՝ իրադարձությունները վերլուծելու համար, այլ ավելի շուտ այդ մոտեցումները հիշատակվում են ընդհանուր համատեքստում:

3. Հեղինակը միակողմանի է դիտարկում թեման՝ ներկայացնելով այն միայն «ամերիկյան տեսանկյունից»: Աշխատանքում Տալիբանը դիտարկվում է հիմնականում որպես ԱՄՆ քաղաքականության օբյեկտ, այլ ոչ թե՝ ռացիոնալ, ադապտացվող սուբյեկտ:

4. Նախորդ կետից բխող այս թերությունը դրսևորվում է աղբյուրների ընտրության մեջ, որոնք հիմնականում արևմտյան են: Աշխատանքը կարող էր շահել, եթե հեղինակը օգտագործեր ավելի շատ ռուսաստանցի հետազոտողների՝ Ն. Շապիրո, Օ. Նեսսար, Գ. Մաչիտիժե, Վ. Կորգուն, Զ. Մակովեևա և այլոց ուսումնասիրությունները, որոնց աշխատանքներն ուղղակիորեն վերաբերում են հետազոտության թեմային: Նրանց գիտական վերլուծությունները կարող էին ապահովել թեմայի ավելի բազմակողմանի աղբյուրագիտական և տեսական լուսաբանումը: Բացի այդ, վերը նշված հեղինակների աշխատանքները հասանելի են համացանցում:

5. Աշխատանքը ավելի կհարստանար, եթե դրանում ներգրավված լինեին նաև Տալիբանի ներկայացուցիչների հայտարարություններ, հարցազրույցները, ռազմավարական տեքստեր, ինչպես նաև տարածաշրջանային առանցքային դերակատարների՝ Պակիստան, Իրան, Ռուսաստան, Չինաստան պաշտոնական տեսակետներն ու արխիվային նյութերը, որոնք անհրաժեշտ են «Տալիբանի գործոնի» ամբողջական պատկերը ստանալու համար:

6. Հեղինակը նշում է, որ ԱՄՆ մամուլի վերաբերյալ իրականացրել է «քանակական և որակական ուսումնասիրություն» (էջ 12): Սակայն ատենախոսության մեջ ոչ մեթոդաբանության բաժնում, ոչ էլ բուն տեքստում, ներկայացված չէ քանակական վերլուծության որևէ մեթոդաբանություն (կորպուսի սահմանում, կոդավորման սկզբունքներ, վիճակագրական տվյալներ)

7. Հետազոտության ընթացքում արձանագրվել են որոշ վերլուծական բացթողումներ: Օրինակ ատենախոսությունում հիմնականում խոսվում է «Տալիբանի» մասին՝ որպես

միասնական, մենոլիտ դերակատարի: Աշխատանքում գրեթե բացակայում է Տալիբանի ներքին խմբակցությունների (օրինակ՝ «Հաքքանի ցանցի» ռազմական թևի, Հելմանդի դաշտային հրամանատարների և այլն) միջև առկա հակասությունների, շահերի բախման և գաղափարական տարբերությունների վերլուծությունը: Ենթազույն 1.2-ը նկարագրում է Տալիբանի գաղափարախոսությունը (Դեոբանդի, Փուշթունվալի): Սակայն այն ներկայացվում է որպես ստատիկ, անփոփոխ համակարգ: Անդրադարձ չկա, թե ինչպես է 1990-ականների Տալիբանի գաղափարախոսությունն ադապտացվել և տարբերվել 2000-ականների ապստամբ Տալիբանից և 2020 թ. Դոհայի բանակցող դիվանագետ-տալիբներից: Աշխատանքի ենթազույն 2.3-ում հիշատակվում է ափիոնի տնտեսության դերը, սակայն այն չի դիտարկվում որպես Տալիբանի ռազմա-քաղաքական գործոնի առանցքային բաղադրիչ: Գլույն 2.2-ում, խոսելով Բուշի դոկտրինի մասին, չի դիտարկվում այն առանցքային ներքին պայքարը, որը տեղի ունեցավ 2001-2003 թթ.: ԱՄՆ վարչակազմը պառակտված էր նեոպահլավյանականների (Ռամսֆելդ, Վուլֆովից), որոնք ցանկանում էին արագ «ավարտել» Աֆղանստանը և ներխուժել Իրաք, և ավանդական ռեալիստների (Պաուել) միջև, որոնք պնդում էին, որ հիմնական թշնամին ալ-Կաիդան է Աֆղանստանում: Ռեսուրսների այս շեղումը դեպի Իրաք 2003 թ. Տալիբանին թույլ տվեց վերակազմավորվել, ինչը աշխատանքում բավարար չափով վերլուծված չէ:

8. Աշխատանքում բազմիցս օգտագործում է «պետականաշինություն» տերմինը, սակայն չի տալիս դրա հայեցակարգային վերլուծությունը: Ի՞նչ մոդելի պետականաշինություն էր փորձում իրականացնել ԱՄՆ-ը: Ինչո՞ւ ձախողվեց աֆղանական բանակի կառուցման նախագիծը: Աշխատանքը փաստում է ձախողումը, բայց խորքային չի վերլուծում դրա պատճառները՝ կապված կոռուպցիայի, տեղական առանձնահատկությունները (ցեղային, էթնիկ) անտեսելու և կենտրոնացված մոդել պարտադրելու հետ:

Որոշեցին – ԵՊՀ Հայաստանի հարակից երկրների պատմության ամբիոնը, ելնելով վերոհիշյալից գտնում է.

ա) Չնայած վերը նշված որոշակի դիտողություններին Հարություն Մաթևոսյանի «Տալիբանի գործոնն ամերիկյան արտաքին քաղաքականության մեջ» ատենախոսությունը կարելի է համարել ավարտուն գիտական հետազոտություն, հույս հայտնելով, որ հետագայում ատենախոսը հաշվի կառնի մեր դիտարկումները և առաջարկությունները:

բ) Առենախոսությունը բավարարում է թեկնածուական առենախոսություններին
ստաջադրվող պահանջներին, իսկ հեղինակի աշխատանքը համապատասխանում է
Է.00.02 «Համաշխարհային պատմություն» մասնագիտությամբ պատմական
գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցմանը:

ԵՊՀ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՐԱԿԻՑ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԱՄԲԻՈՆ. ԱՄԲԻՈՆԻ
ՎԱՐԻՉ,
Պ.Գ.Թ., ԴՈՑԵՆՏ.¹ Է. L.
ԶՈՀՐԱԲՅԱՆ

Պատմ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Է. Լ. Զոհրաբյանի ստորագրությունը հաստատում
եմ՝

Վ. Լ.
ԵՊՀ ԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ
ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ
.....18.2025 թ.

Մ.Վ.

20.11.25թ.